

Kokkuvõte lasteombudsmani 6.03.2012 ümarlauast „Laste vaesus – otsime lahendusi!“

Õiguskantsler Indrek Teder lasteombudsmanina korraldas 6. märtsil 2012 ümarlaua „Laste vaesus – otsime lahendusi!“ tutvustamiseks valminud ülevaadet¹ laste vaesusest Eestis ning otsimaks lahendusi laste vaesusega seotud probleemidele. Ümarlauale olid palutud Riigikogu sotsiaalkomisjoni liikmed, sotsiaalminister, regionaalminister, haridus- ja teadusminister, Eesti Linnade Liidu, Eesti Maaomavalitsuste Liidu, ülikoolide ja kolmanda sektori esindajad. Ümarlaua korraldamisega soovis lasteombudsman juhtida tähelepanu laste vaesusega kaasnevatele probleemidele ning pakkuda võimalust spetsialistide ja otsustajate ringis ühiselt neile probleemidele lahendusi otsida.

Käesolev kokkuvõte annab lühikese ülevaate laste vaesusega seotud probleemidest, lasteombudsmani ettepanekutest laste vaesuse leevendamiseks, ümarlaual osalejate tagasisidest lasteombudsmani ettepanekutele ning osalejate esitatud täiendavatest ettepanekutest ja arvamustest. Kokkuvõtte juurde kuuluvad kirjalikult saadetud ettekanded ja arvamused, ümarlaual osalenute nimekiri ja lasteombudsmani koostatud ülevaade laste vaesusest ja sellega seotud probleemidest.

1. Ülevaade probleemist

Laste toimetulek sõltub suurel määral nende vanemate, perekonna toimetulekust. Perekondade toimetulekust omakorda sõltub riigi käekäik. Seega on laste ja perede toetamine mitte üksnes rahvusvahelistest inimõigustealastest konventsioonidest ja põhiseadusest tulenev riigi kohustus, vaid ka parim viis kindlustada rahva püsimine ja kasvamine ning riigi helge tulevik. Laste ja perede toimetulekut ohustavate probleemidega tuleb tegeleda viivitamata, et ennetada vaesuse pikaajalisi negatiivseid mõjusid ühiskonnale.

Statistika kinnitab, et laste vaesus on Eestis tõsine probleem. Ligi viiendik lastest (18,6%) elas Statistikaameti andmetel Eestis 2010. aastal absoluutses vaesuses. 19,5% Eestimaa 0-17aastastest lastest elas 2010. aastal allpool suhtelise vaesuse piiri. Vaesus kasvas just majanduskriisi aastatel, mil paljud kaotasid töö. Töotu pereliikmega leibkondade kõrval on vaesusest enam ohustatud ühe vanemaga, lasterikkad ning hooldamist vajava pereliikmega pered. Andmed näitavad, et Eestis on laste vaesus ühiskonna keskmisest vaesusest suurem nii suhtelise kui absoluutse vaesuse määra puhul, mis peaks laste vaesuse temaatika erilise tähelepanu alla tooma.

Vaesus mõjutab nii laste kui ka täiskasvanute ühiskonnaelus osalemise võimalusi, jättes raskematel juhtudel inimese eemale ühiskonnas tunnustatud sotsiaalsetest, majanduslikest ja kultuurilistest kodanikuõigustest.

Vaesuses kasvamine pärsib mitmel viisil laste arenguvõimalusi. Lisaks kehvadele olmetingimustele ja kesisele toiduvalikule kaasnevad vaesusega veel mitmed muud laste arengut pärssivad probleemid, näiteks väsimus, pinged inimestevahelistes suhetes,

---

¹ Vt lasteombudsmani koostatud ülevaadet „Vaesus ja sellega seotud probleemid lastega peredes“ 2011.

Elektroniliselt kättesaadav:

http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/ylevaade_vaesus_ja_sellega_seotud_probleemid_lastega_peredes.pdf.

riskikäitumine, haridustee katkemine, sõltuvusprobleemid jne. Samuti tuleb laste vaesusest rääkides alati silmas pidada ka vaesuse sotsiaalset poolt. Vaesusega kaasneb tihti laste sotsiaalne tõrjutus, samuti ilmajätus erinevatest eakohastest tegevustest nagu huviharidus, sportimisvõimalused, kooliekskursioonid ja muud laste ühistegevused.

Lapsed ei saa enda olukorda enamasti ise parandada. Samuti ei ole lapsed oma vaesuses kuidagi ise süüdi. Lasteombudsman leiab, et kui vanemad, kellel lasub esmane laste eest hoolitsemine kohustus, ei suuda tagada oma lastele kasvamiseks ja arenemiseks vajalikke tingimusi, siis peab riik sekkuma, aidates ja toetades vanemaid.

Olemasolevad võimalused vaesuses olevate laste ja perede toetamiseks on erinevates Eesti paikades väga erinevad ning paraku tihti ebapiisavad. Probleemiks on toimetulekuraskustes peredele suunatud teenuste vähesus ning pikad järjekorrad teenusele saamiseks. Puudus on lapsi ja peresid toetavatest, nõustavatest spetsialistidest. Lastekaitsetöötajate kõrval on puudu ka teisi spetsialiste – näiteks tugiisikuid, perenõustajaid/terapeute ja lastepsühhiaatreid. Kehv transpordiühendus raskendab peredel teenusepakkujateni jõudmist, tööhõives osalemist ning laste huvihariduses osalemist.

Laste vaesuse leevendamiseks on abi kättesaadavuse kõrval oluline ka lapse abivajaduse varane märkamine ja sellest teavitamine². Lapse või pere abivajadusest peaksid teada andma nii lastega kokkupuutuvad spetsialistid kui ka naabrid, sõbrad, tuttavad, kõik, kes märkavad abi vajavat last. Oluline on õigeaegne info jõudmine lastekaitsetöötajani, kes saab last ja peret aidata.

Eeltoodut silmas pidades tuleb mõnda, et laste vaesuse ja selle mõjude leevendamine on ressursimahukas ning läbimõeldud, järjepidevaid ja pikaajalisi tegevusi nõudev eesmärk. Mõistes, et kõike korraga ja kohe saavutada pole võimalik, tõi lasteombudsman vaesuse ülevaates välja mõned ettepanekud, mille rakendamine aitaks täna keerulistes oludes kasvavate laste olukorda parandada. Ettepanekutes on lähtutud põhimõttest, et rahalise toetuse kõrval tuleks senisest rohkem tähelepanu pöörata otse lapsele suunatud teenustele. Järgnevalt on loetletud lasteombudsmani ettepanekud. Ettepanekute kohta saab põhjalikumalt lugeda laste vaesuse ülevaatest.³

TEENUSTE KORRALDUS

1. Teenuste toomine lastele lähemale
2. Lapsehoiu kättesaadavuse tagamine
3. Riiklikult korraldatud ja finantseeritud lastele ja lastega peredele suunatud kompetentsikeskuste loomine

PREVENTIIVSED MEETMED

1. Koolieelses eas lastele regulaarse kohustusliku arstliku kontrolli kehtestamine
2. Kogukonna rolli tähtsustamine ja varane märkamine

TÄIENDAVAD TEENUSED

1. Lasteaia- ja koolitoidu kompenseerimine
2. Psühholoogi, psühhiaatri ja logopeediteenuse mahtude suurendamine
3. Tugiisikuteenuse kättesaadavuse tagamine

---

² Abivajavast lapsest teatamisest saab pikemalt lugeda lasteombudsmani 2011. aastal koostatud lastega töötavatele spetsialistidele mõeldud juhendist „Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse“. Elektrooniliselt kättesaadav: http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/juhend_-_abivajavast_lapsest_teatamine_ja_andmekaitse.pdf.

³ Vt allmärkus nr 1.

2. Ümarlaul osalejate tagasiside lasteombudsmani ettepanekutele, tõstatatud küsimused ja täiendavad ettepanekud

Järgnevalt on välja toodud 6. märtsil 2012 Õiguskantsleri Kantseleis toimunud ümarlaul „Laste vaesus – otsime lahendusi!“ osalenute tagasiside lasteombudsmani ettepanekutele, tõstatatud küsimused ja täiendavad ettepanekud.

Karmen Toros, Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö instituudi lastekaitse lektor

Karmen Toros käsitles ettekandes laste vaesuse teemat sotsiaal- ja lastekaitsetöö kontekstis ning tõi esile nii lapse arenguvajadused, elukorralduse kui elamistingimused. Tema hinnangul on lastekaitsetöötajal oluline roll probleemide lahendamisel. Perede ja lastega tegelevate sotsiaal- ja lastekaitsetöötajate puhul suudavad vastava koolituse ja ettevalmistusega töötajad peredega parema kontakti saavutada ning peresid edukamalt koostööle motiveerida. Spetsialistide kõrval on oluline kaasata peresid endid probleemide lahendamisse ning toetuda juba toimivatele lahendustele.

Kommentaariid:

Kommenteerides küsimust meetmete projektipõhisusest, leidis Toros, et enam peaks keskenduma püsivate lahenduste pakkumisele ning laste puhul on oluline leida koheselt toimivad ja vaesust leevendavad meetmed.

Kärt Mere EAPNi esindajana leidis, et oluline on last aidata seal, kus lapsed viibivad – koolis, lasteaias. Kiire lahendusena pakkus ta välja hommikuse toitlustamise koolis ja lasteaedades – nt hommikupuder.

Valter Parve tõi kommentaarina välja tugiperede tähtsuse ning vajaduse tugipereks hakkamise võimalusi rohkem tutvustada.

Lada Raja, Keila valla lastekaitsetöötaja

Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajana tõi Lada Raja oma sõnavõtus näiteid omavalitsuse kogemuse pinnalt. Ta toetas lasteombudsmani ülevaates toodud ettepanekuid laste vaesuse leevendamiseks ning rõhutas vajadust väärtustada igat last.

Lisaks lasteombudsmani ettepanekutele tõstas ta lapsevanemate koolitamise vajaduse nii täiendavate koolituste kui perekonnaõpetuse programmi kaudu koolides. Samuti lapsendajate, eestkoste- ja hooldusperede täiendava koolitusvajaduse. Lada Raja hinnangul kasvab õpilaskodu kohtade vajadus. Lahendamist vajab erivajadustega laste hariduse saamise küsimus. Perede rahaliste toetuste osas tõi ta välja toimetulekutoetuse piiri tõstmise vajaduse, perede toetamise vajaduse suurenemise laste vanuse kasvades ning lastega ja lasteta täiskasvanute vastutuse ja solidaarsuse küsimuse.

Kommentaariid:

Marika Tuus-Laul märkis, et laste vaesus võrdub lapsevanemate töötus. Toetuste väljamaksmine on tõusnud ning toimetuleku toetuste väljamaksed kasvanud. Lastetoetus arvestatakse toimetulekutoetuse puhul pere sissetuleku hulka. Tema hinnangul peaks avaldama survet selle muutmiseks.

Yana Toom püstitas küsimuse eesti- ja venekeelsete perede kohta. Probleemina tõi ta näite seksuaalkasvatuse õpetusest koolis, kus vene laste teadmised jäävad eestikeelse õppe tõttu nõrgemaks. Probleemina märkis ta ka emakeelsete logopeedide vähesuse Tallinna näitel.

Lada Raja leidis vastuses, et eesti keelt mittekõnelevad pered pöörduvad abi otsimisel omavalitsuse poole julgemalt. Logopeediteenus on Keilas kättesaadav nii eesti- kui venekeelsena.

Mailiis Kaljula, Eesti Maaomavalitsuste Liit

Mailiis Kaljula kinnitas lasteombudsmani ülevaates toodud probleeme oma liikmetelt saadud tagasiside pinnalt ning väljendas toetust lasteombudsmani ülevaates esitatud ettepanekutele.

Oma sõnavõtus tõi Mailiis Kaljula välja transpordikorraldusega seotud probleemid, mis takistavad laste ja perede toimetulekut. Perearstide rolli rõhutas ta nii varase märkamise kui ka laste ja vanemate tervise toetamise kontekstis. Oluline on tema hinnangul nii arstliku kontrolli kehtestamine kui ka lapsehoiuvõimaluste tagamine koolieelses eas olevatele lastele. Tugiisikiteenus võiks Eesti Maaomavalitsuste Liidu hinnangul aidata laste hoolekande korraldamisel ja laste arengule soodsa kasvukeskkonna kujundamisel, kuid maapiirkondades pole tugiisikiteenuse osutajaid lihtne leida. Majanduslanguse käigus vähenenud omavalitsuste tulubaas vähendas omavalitsuste poolt makstavateid toetusi. Mailiis Kaljula märkis, et kuigi viimasel aastal toimetulekutoetust tõsteti, on elukalliduse tõus olnud kiirem. Kasvavad eluasemekulud, kallineb elekter. Omavalitsusliitude koostöökogu on Kaljula kinnitusel teinud eelarveläbirääkimistel ettepaneku mitte lülitada toimetulekutoetuse arvestamisel sissetulekute hulka igakuiselt makstavat lapsehooldustasu.

Eesti Maaomavalitsuste Liit väljendas muret seoses haridusreformiga, mille puhul koolide sulgemisel jääb osa teenuseid lastest kaugemale, mis raskendab vaesemast perest pärit laste hariduse kättesaadavust ja tähendab perede transpordikulude kasvu. Eesti Maaomavalitsuste Liidu hinnangul tuleks üle vaadata praegune perede toetamise süsteem. Viidates Laste ja perede arengukavale 2012-2020, tõi Mailiis Kaljula välja, et praeguses peretoetuste süsteemis on enamik toetusi suunatud lapse sünnihetkele, kuid hilisem lapsekasvatamise periood on jäänud vähema tähelepanuga. Ühe ettepanekuna esitas Eesti Maaomavalitsuste Liit küsimuse võimaluse kohta tuua tagasi koolitoetus. Eesti Maaomavalitsuste Liidu hinnangul on oluline senisest enam tähelepanu pöörata laste töökasvatusele, sealhulgas leida suvevaheajal lastele sobivat tegevust. Viidates 2011. aasta Maaeluarengu aruandele tõi Kaljula välja, et maaelu arendamise kontekstis tuleks enam tähelepanu pöörata 13-18-aastaste laste suvetöödele ja ettevõtlusele, et enam kaasa aidata noorte tööharjumuse kujunemisele. Kompetentsikeskuste idee toetamise juures tõi Kaljula näiteid omavalitsustest, kes on omalt poolt käima lükanud perekoolid, pakkudes lapsevanemale erinevaid õpitubasid, koolitusi ja kohtumisi spetsialistidega. Paraku on sellised projektid sõltuvad projektikirjutamisest ja rahastamisotsustest.

Kommentaariid:

Vastates Heljo Pikhofi nii Eesti Maaomavalitsuste Liidule kui Eesti Linnade Liidule suunatud küsimusele sellest, kuidas võiks olla kogu riigis tagatud lõuna lastele suvel, kuna koolivaheaegadel ei ole kõigis omavalitsustes vaesuses elavate perede lastel võimalust einele, leidis Kaljula, et mitmed asjad on hetkel lahendatud projekti korras –

näiteks suvesupikampaania osades linnades ja valdades. Abi on olnud ka kohaliku kogukonna liikmetest. Kogu riigi tasandi lahendus aga vajaks ühist arutelu.

Eesti Maaomavalitsuste Liidu tegevdirektor Ott Kasuri tõi välja erinevad kodukandi-liikumised, mille projektid on saanud vastavaid rahastusi sotsiaalsete infrastruktuuride ülesehitamiseks. Samas tuleks Kasuri hinnangul leida koostöövõimalusi sotsiaalse orientatsiooniga ettevõtetega, kes perede ja laste toitlustamist toetavad.

Hille Ilves, Eesti Linnade Liit

Hille Ilves toetas Eesti Maaomavalitsuste Liidu esindaja seisukohti ja lasteombudsmani ülevaates väljatoodud probleeme.

Probleemidena tõi Hille Ilves Eesti Linnade Liidu liikmetelt saadud tagasisidele tuginedes suurenenud toimetulekutoetuse saajate hulka ning ka alaealiste ja vanemate alkoholitarbimist. Probleemi tõsidusele viitab ka suurenenud täituvus laste ja emade varjupaigas ning toidupanka kasutavate perede suurenenud arv.

Ettepanekutest rääkides peaks Eesti Linnade Liidu hinnangul muutma alaealiste komisjoni poolt lastele ja vanematele määratavad mõjutusvahendid. Kindlasti ei tohiks kärpida koolitoidu kompensatsiooni. Omapoolse ettepanekuna tõi Eesti Linnade Liit välja igas koolis pudruhommikute kehtestamise. Eesti Maaomavalitsuste Liidu ja Eesti Linnade Liidu koostöökogu seisukohana on sõnastatud ettepanek koolitoidu toetuse tõstmise osas 1,3 euronit koolipäevas.

Sarnaselt Eesti Maaomavalitsuste Liiduga tõi Ilves välja transpordivõrgu korraldamise vajaduse. Seda eriti seoses koolivõrgu korrastamise kavadega, mis koostöös omavalitsuste ja riigi vahel tuleb lahendada. Transpordist rääkides juhtis Hille Ilves kitsaskohana tähelepanusõidutoetuse maksmisele, mis makstakse perele välja sõidupiletite esitamisel, kuid perel ei ole võimalik alati ise pileteid osta, mistõttu lapsed ei jõua kooli (kutsehariduskeskuses õppiva lapse näide). Seetõttu vajaks Eesti Linnade Liidu hinnangul lahendamist need olukorrad eelneva sõidukompensatsiooni või muu lahenduse kujul.

Probleemina tõi Eesti Linnade Liit välja olukorra, kus üks vanem suundub välismaale tööle, kuid teisel, lastega Eestisse jääval vanemal, ei pruugi olla piisavalt teadmisi lapse igapäevase kasvatamisega toimetulekuks. Seetõttu on Laste ja perede arengukavas väljatoodud vanemahariduse põhimõtted Eesti Linnade Liidu hinnangul väga olulised ning nende teemade lisamine kooli õppekavadesse vajalik. Samuti võiks kohustuslik olla vanematel enne lapse sündi läbida perekoolituse kursused. Ka Eesti Linnade Liit tõi välja toimetulekutoetuse raames lapsehooldustasu väljajätmise ettepaneku.

Laste hariduses osalemisest kõneldes tõi Eesti Linnade Liidu esindaja välja trendi, mille kohaselt ei jätku õpilased peale põhikooli lõppu õpinguid päevases õppes, vaid õhtuses õppes, et aidata perel toime tulla. Probleem tugiteenustega koolis (psühholoogi-, logopeediteenusega) on Eesti Linnade Liidu esindaja kinnitusel tõsine – teenuseid ei jätku ning järjekorrad on pikad. Samuti kasvab laste arv, kes nende spetsialistide teenuseid vajavad. Õppenõustamiskeskustesse jõudmine jääb õpilaste puhul sageli samuti rahaliste vahendite taha.

Eesti Linnade Liit toetab kohustusliku tervisekontrolli mõtet, kuid leiab, et viis, kuidas süsteem käivitada, vajab analüüsi. Tunnustamist vääriv on Eesti Linnade Liidu hinnangul

Laste ja perede arengukavas välja toodud varase märkamise rõhutamine. Probleemiks on Eesti Linnade Liidu hinnangul raske ja sügava puudega lastele hoiuteenuse kättesaadavuse tagamine. Oluline on ka psüühika- ja käitumishäiretega laste rehabiliteerimise ja nende perede vanemate toetamise võimaluste loomine.

Sotsiaalminister Hanno Pevkur

Minister tunnustas ümarlaua kokkukutsumist kui head võimalust tõstatatud probleemide üle ühiselt arutleda.

Kommenteerides eelkõnelenute ettepanekuid õppekavade täiendamise suhtes, leidis minister, et õppekavade täiendamisega seoses on soove rohkem kui õppekavade mahud seda võimaldaksid, mistõttu tuleb kriitiliselt vaadata, mis õppekavadesse mahub, mis mitte. Samuti leidis minister, et perel on oluline roll lapse väärtuskasvatases ning kõiki ootusi ei saa ainult koolile panna.

Minister möönis teenuste vajalikkust laste vaesuse puhul, kuid tõstas küsimuse vastutajast teenuste korraldamise osas. Ministri hinnangul on sotsiaalteenus kohalik teenus ning sealjuures on oluline arvestada omavalitsuse autonoomiaga, et säiliks omavalitsuse õigus valida ja prioriteete seada. Minister nõustus, et teenustele on pikad järjekorrad osades omavalitsustes, kuid ka see erineb omavalitsuste lõikes. Ministri hinnangul on Laste ja perede arengukava raames tehtud ära suur töö ning seeläbi on valminud terviklik nägemus, mida võiks ja peaks tegema.

Vaesuse leevendamise meetmeid kirjeldades märkis minister, et peretoetuste süsteem on Eestis vaesuse leevendamisel olnud tõhus. Lahendustest rääkides tõi minister Laste ja perede arengukava rakendusplaani esile uue lastekaitseaduse kirjutamise 2012. aastal ning laste ja perede nõustamiskeskuste käimalükkamise, samuti ka peretoetuste süsteemi ülevaatamise. Perearstisüsteemi ülevaatamine on samuti Laste ja perede arengukava raames plaanis. Ministri hinnangul on oluline mõista, et lisaks riigi tegevusele on vaja ka omavalitsuse ja vabasektori tegevust. Hea näitena tõi ta esile Toidupanga. Samas on väga oluline osapoolte koostöö, sh erinevate seaduseelnõude väljatöötamisel ja kinnitamisel.

Margus Tsahkna, Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees

Sotsiaalkomisjoni esimees pidas õiguskantsleri teematõstatust väga oluliseks. Tema hinnangul peavad lahendused olema kompleksed, süsteemsed ja paindlikud. Ta rõhutas Laste ja perede arengukava selle rakendusplaani tähtsust, milles on näidatud ka tegevuste maksumused. Tema hinnangul on oluline ületada poliitiline vastasseis ning näiteks sotsiaalhoolekandeseaduse ja lastekaitseaduse muudatuste osas riigi ja kohalike omavalitsuste vahel kokkulepeteni jõuda.

Vaesusest rääkides juhtis Margus Tsahkna tähelepanu muutunud perevormidele ning asjaolule, et kasvanud on ühe vanemaga kasvavate laste arv. Nende laste ja perede probleemid tuleb tema hinnangul selgema fookuse alla võtta – näiteks elatisemaksmise küsimuste lahendamise kaudu. Samuti on oluline, et lapsehoid oleks üle Eesti tagatud, mis toetab vanemate tööhõives osalemist. Oluline on ka see, et inimeste kvalifikatsioon vastaks tööturu nõuetele, mis omakorda on seotud haridussüsteemi tõhususega.

Läbimurde saavutamine probleemide lahendamiseks eeldab tema hinnangul aktiivset tegutsemist, probleemi teadvustamist ja julgust otsuste langetamiseks.

Valter Parve, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži sotsiaaltöö lektor

Valter Parve esitas mitmeid ettepanekuid laste vaesuse leevendamiseks. Ta tõi välja lapsetoetuse väljaarvamise toimetulekutoetusel arvesse minevate sissetulekute hulgast. Samuti võiks tema hinnangul vanemahüvitise arvelt suurendada laste kasvamisega seotud kulude kompenseerimisega lastetoetusi. Tema hinnangul võiks algatada diskussiooni üksikisiku tulumaksu tõstmisest 22%-ni. Praeguse peretoetuste süsteemi puhul tõi Parve välja võimaluse soovi korral teha otsekorraldus lapsetoetuse suunamiseks. Tema ettepanek on luua selleks näiteks laste huvihariduse toetamisega tegelev fond. Laiendada võiks tema hinnangul õpilasmalevate võimalusi, et lastel oleks võimalik midagi teenida, ning kaasata sotsiaaltöötajad, noorsoopolitsei, alaealiste komisjon jt eksperdid rühmade komplekteerimisse. Ta hindas Toidupanga ettevõtmist, millesse võiks kaasata suurperede liite, korraldada toidukogumisi suurtes ketipoodides ning jagada infot omavalitsustele Euroopa Liidu toiduabi raames. Samuti tõi ta ühe võimalusena välja naturaalmajanduse ja aiasaaduste tähtsuse ning omakasvatatud toorme suuremad kasutusvõimalused (koolides, asenduskodudes). Parve tegi ettepaneku LEADER alamprogrammi raames sotsiaalse talupidamise vormi, mille raames saaks puuduses olevad linnapered endale aiasaadusi kasvatada. Sotsiaalhoolekandes tuleks tema arvates defineerida riskipere mõiste, pakkuda neile tugiisikuteenust, mille korraldamist toetaks tema hinnangul abivajavate perede andmestik. Oluline on jätkata programmiga Vanem vend, vanem õde. Asendushoolduses on Parve hinnangul oluline suurendada hooldusperede arvu (sh käivitada professionaalsete kasuperede teenus) ning vähendada asenduskodus olevate laste hulka. Samuti on tähtis psüühiliste ja käitumishäiretega lastele tugiperede leidmine. Eraldi rõhutas ta kooli sotsiaalset rolli õpilaste koolist väljalangemise ennetamisel ning koolide hoolekogude tegevust. Parve rõhutas elatise maksmise süsteemi toimivuse tähtsust. Eluaseme säilimise huvides tuleks Parve hinnangul kaaluda ühe osa toimetulekutoetuse (eluaseme kulude katmine) suunamist kommunaalkulude katmiseks või toetuse suunamine kindlasse kauplusesse toidu- ja tarbekauba ostmiseks. Samuti on tähtis see, et omavalitsustes töötaksid atesteeritud lastekaitsetöötajad. Väga oluline on Parve hinnangul laste vaesust leevendavate meetmete loomisel silmas pidada, et lastele ei oleks see sildistav.

Kommentaariid:

Yana Toomi hinnangul pole ümarlaulal toodud ettepanekud valitsuse poolt toetust leidnud. Tema hinnangul on oluline koolivõrgu ümberkorraldamisel jälgida, et laps ei jääks teenustest kõrvale.

Sotsiaalministri hinnangul tuleb lahenduste otsimiselt lähtuda ressurssidest ning nende piiridest. Otsus midagi luua tähendab ministri hinnangul otsust kusagilt midagi ära võtta. Vaesusest ja probleemidest rääkides on sotsiaalministri arvates oluline vaadata absoluutnumbrite kõrval probleemi püsivust ja kestvust, mis annab parema ülevaate probleemi kestvusest. Vaesuse probleemi leevendamiseks on oluline küsimus, kuidas motiveerida peresid osalema tööhõives ka juhul, kui töö eest saadav tasu jääb 500-600 euro piirsesse. Lahenduste puhul on sotsiaalministri arvates oluline varane sekkumine ning kogukonna valmisolek märgata ja probleemist teada anda.

Regionaalminister Kiisleri hinnangul on oluline kohaliku omavalitsuse subsidiaarsuse printsiip. Tema hinnangul tekib riikliku rahastamise korral olukord, kus kõik saavad, kuigi osad ei vaja riiklikku toetust. Tema hinnangul ei ole selline rahasuunamine otstarbekas. Oluline on see, et väikesed omavalitsused oskaksid prioriteete valida ja seada. Tema hinnangul ei ole probleem ka gümnaasiumivõrgu korrastamine, kuna juba praegu õpivad paljud lapsed peredest eemal.

Kärt Mere, EAPN (Euroopa vaesuse vastu võitlemise võrgustik)

Mere märkis, et vaesuses olevate laste hulgas on erinevaid lapsi, mistõttu oleks vaja indikaatoreid, mis peegeldavad erinevate sihtgruppide vajadusi ja oleksid võrreldavad Euroopas kasutusel olevate indikaatoritega. Tema hinnangul võiks eeskju otsida Põhjamaadest. Erinevad sihtgrupid vajavad Mere hinnangul erinevaid teenuseid. Omavahel ei tohiks tema arvates võrdsustada vaeseid lapsi vanemliku hoolitsuseta lastega, kuna mitte kõik vaesed lapsed ei ole vanemliku hoolitsuseta. Eesti Lastevanemate Liidu ja EAPNi esindajana märkis ta, et mõlemad ühendused toetavad mõtet lapsetoetuse välja arvamise eest pere sissetulekutest toimetulekutoetuse maksmisel. Suvise perioodi puhul on tema hinnangul toidu kõrval oluline rääkida lastele pakutavatest tegevustest. Näiteks võiks suvelaagrite raames katta teemasid, mis kooliprogrammi pole mahtunud. Lisaks võiks Mere hinnangul arvestada tööhõivest eemal olevate lastevanemate potentsiaaliga, kes võiksid nii oma kui teiste lapsi tahtmise korral aidata. Tema hinnangul võiksid tihedamat koostööd omavahel teha ka lasteaiad ja lapsehoiuteenuse pakkujad. Mere arvates toetab laste hoius osalemine varajast probleemide märkamist ja ennetamist.

Kommentaariid:

Lapsehoiuteenustega seotud koostöö osas märkis sotsiaalminister, et seda koostööd on omavalitsuse soovi korral juba praegu võimalik teha.

Elmet Puhm, Lapse Huvikaitse Koda

Elmet Puhm hindas lasteombudsmani poolset teematõstatust. Samuti on tema hinnangul oluline Laste ja perede arengukava loomine. Ta tõi välja, et arengukava puhul on tegemist pikaajalise dokumendiga, vaesuses olevate laste puhul tuleb aga vaadata, mida saab kiirelt nende laste heaks ära teha. Kiirete lahenduste otsimisel tuleks tema hinnangul vaadata asju, mis täna on olemas, kuid mis ühel või teisel põhjusel ei tööta. Näitena tõi ta juhtumikorralduse, mis on sotsiaalhoolekande seaduses. Ka varajase märkamise, mis samuti on juhtumikorraldusega seotud. Samuti tõi ta välja elatise teema – lapsed peaksid saama eemal elavalt vanemalt toetust, kuid nad ei saa seda ja see süsteem ei toimi. Lisaks märkis ta perelepituse ja tugiisikuteenuse puhul, et teenused on küll loodud, kuid pole kõigile vajajatele kättesaadavad. Tema hinnangul on oluline vaadata, mil moel jõuda sinnani, et need teenused oleksid kättesaadavad ning mida peaks tegema, et omavalitsused hakkaks neid teenuseid pakkuma. Ta nõustus sotsiaalministriga, et püüd sotsiaalhoolekandeseadusega teenustestandarddeid kehtestada ebaõnnestus, kuna omavalitsused olid sellele vastu.

Et leevendada vaesuses olevate laste olukorda, pidas Puhm vaatamata riigieelarve pingelisusele oluliseks tõstatada koolilõuna maksumuse küsimus. Praeguses olukorras on tema hinnangul kaks probleemi – esiteks ei suuda toitlustajad praeguse maksumuse raames enam toime tulla ning teiseks ei laiene koolilõuna kompensatsioon gümnaasiumile. Üks toidukord aitaks laste olukorra parandamisele kaasa. Samuti on tema hinnangul oluline pakkuda lastele huvitegevuse võimalusi, mis toetavad lapse arengut ja võimalusi. Olukorras, kus toetused on suunatud vanematele, on tema hinnangul oluline mõelda selle peale, kuidas tulevikus rohkem teenustele keskenduda. Rääkides omavalitsuste erinevast suutlikkusest, viitas ka Puhm regionaalministrile ning haldusreformivajadusele. Seda oodates on aga oluline, et omavalitsused jõuaksid selleni, et teenuste pakkumisel tekiks omavaheline koostöö.

Piet Boerefijn, Toidupank

Boerefijn tõi välja, et neil on 9 toidupanka ja head koostööpartnerid. Samuti tõi ta olulise abina välja Euroopa Liidu toiduabi. Samas on tema hinnangul omavalitsuste teadlikkus toiduabi taotlemisest madal – siinkohal peaks parandama PRIA tegevust ja infovahetust.

Vajadus Toidupanga teenuse järgi on täna suurem, kui Toidupank rahuldada suudab. Samuti tõstatas ta küsimuse toimetulekutoetuse madalast määrast.

Kommentaariid:

Andres Aru märkis, et toimetulekutoetuse määra kujunemise ja selle suuruse kohta võrreldes minimaalse toidukorvi maksumusega on sotsiaalministrile varasemalt küsimusi esitanud ka õiguskantsler ning saanud vastuse, et toimetulekutoetuse määr kujuneb lõppastmes poliitilise kokkuleppe tulemusena.

Sotsiaalminister märkis, et toimetulekutoetuse suurendamise võimalus leiti eelmisel aastal. Samuti on ministri hinnangul oluline teha vahet toimetuleku piiril ning väljamakstavatel keskmistel toetuse summadel. Ta möönis, et toetus võiks olla suurem, kuid samas tuleb lähtuda eelarve võimalustest. Olulise aspektina tõi ta välja peretoetuste säilitamise majanduslanguse tingimustes.

Helmen Kütt, Riigikogu sotsiaalkomisjon

Helmen Kütt pidas oluliseks diskussiooni jätkamist ning koostööd ja ühist lahenduste otsimist. Tema hinnangul on oluline lapsetoetuse väljaarvamine toimetulekutoetusel arvestatavatest sissetulekutest, et aidata kõige vaesemaid peresid. Lisaks tõi ta omalt poolt välja, et laste vaesus on riigi kaitsevõime küsimus. Samuti tõstatas ta erivajadustega laste koolide sulgemise teema, leides, et seda tuleks rohkem arutada. Tema hinnangul on oluline, et ümarlaual tehtud ettepanekud jõuaksid laste, perede ja sotsiaaltöötajateni, kuna abivajadus on suur.

Alar Tamm, Lastekaitse Liit

Alar Tamm tunnustas lasteombudsmani poolset teema tõstatamist ja toetas selles toodud ettepanekuid. Ta tõi näitena Lastekaitse Liidu poolt korraldatavad suvelaagrid lastele, kes vajaksid tervistavat ja arendavat puhkust, kuid kes ei saa seda endale lubada. Tema hinnangul on tsentraliseeritud tegevused riigi tasandil laste vaesuse leevendamisel olulised. Lastekaitse Liit omalt poolt soovib järgmisel aastal analüüsida koos kolleegidega üheksast Euroopa riigist omavalitsuste ja riigieelarveid, hindamaks, millise osa moodustavad kulutused eelarvetest lastele.

Merike Mändla, Haridus- ja teadusministeerium

Merike Mändla märkis ressursside kasutamise analüüsi vajadust ning tõi välja, et mitmed väljatöötatud lahendused tuleks muuta tõhusamaks ja erinevaid valdkondi omavahel integreerida.

Anniki Tikerpuu, Sotsiaalministeerium

Anniki Tikerpuu rõhutas, et Laste ja perede arengukava rakendamisega on kavas mitmed lasteombudsmani poolt väljatoodud ettepanekud ellu viia ning teenuste integreerituse saavutamiseks ja valdkondade ülese koostöö tõhustamiseks on esimesed sammud juba astutud. Näitena tõi ta hariduse, justiits- ja sotsiaalsüsteemide koostöö. Samuti väljendas ta heameelt, et Laste ja perede arengukava väljatöötamise käigus on suundades jõutud kokkuleppele nii riigi kui kohalike omavalitsuste vahel.

Andres Aru avaldas lootust, et ümarlaual kohal olnud osapooled analüüsivad välja toodud ettepanekuid põhjalikumalt ning riigi ja omavalitsuste koostöös rakendatakse nii mõnedki ettepanekud lähiajal ka ellu. Ta toetas mõtet, et juba olemasolevaid süsteeme tuleks tõhustada

ning tagada nende toimimine ja ühtlane kättesaadavus. Samuti avaldas ta lootust, et kõik Laste ja perede arengukavas väljatoodud tegevused ka ellu rakendatakse.

Indrek Teder leidis, et sel teemal on võimalik leida kokkuleppekohti. Tema hinnangul on oluline selle teemaga edasi minna ning teatud aja jooksul lubas ta omalt poolt nende küsimuste juurde tagasi pöörduda.

3. Ümarlaval kõlanud ettepanekud

Järgnevalt on kokkuvõtlikult välja toodud ümarlaval enam kõlama jäänud ettepanekud.

1. Lastele suunatud teenused

- Koolitoidu toetuse suurendamine:
  - toetuse tõstmine (Eesti Linnade Liidu ettepanekul võiks see tõusta praeguselt 0,78 sendilt 1,3 euronile);
  - toetuse laiendamine lasteaia ja gümnaasiumiosale;
  - hommikupudru pakkumine koolides.
- Suvise koolivaheaja toitlustusprobleemile lahenduse leidmine.
- Logopeedi-, psühholoogi-, psühhiaatriteenuse kättesaadavuse parandamine:
  - spetsialistide koolitamine;
  - teenuse kättesaadavuse korraldamine omavalitsuste ja lasteasutuste koostöös;
  - teenusemahtude suurendamine.
- Huvihariduse toetamine ja võimaluste pakkumine lastele nii aastaringselt kui ka suvelaagrite osas.
- Laste huviharidust toetava fondi loomine, kuhu soovijad saavad suunata püsiannetused.
- Lastele laagrite ja malevate kaudu taskuraha teenimise, tööharjumuse ja koolitusvõimaluste pakkumise võimaldamine.

2. Peredele suunatud teenused

- Tugiisiku-, tugipereteenuse pakkumise suurendamine:
  - tugiisikute täiendkoolitus;
  - teenusevajaduse kaardistamine;
  - teenusepakkujate teavitamine ja värbamine;
  - sarnaste ettevõtmiste toetamine (nt projekt Vanem õde, vanem vend).
- Lapsehoiu kättesaadavuse parandamine.
- Vanemlust toetavate meetmete laiendamine ja lastevanemate koolitamine:
  - hariduslike programmide ja koolituste pakkumine peredele;
  - õppekavade ja programmide täiendamine vanemluse, peresuhete ja lastekasvatamise osas.
- Perelepitusteenuse mahtude suurendamine.

3. Sotsiaalhoolekandeteenuste ja –toetuste süsteem

- Toimetulekutoetuse maksmise põhimõtete ülevaatamine:
  - lapsehooldustasu väljaarvamine perede sissetulekute arvestusest;
  - toimetulekutoetuse määra vastavusse viimine tegelike vajadustega.

- Vanemahüvitise ülemmäära vähendamine ja vabaneva ressursi suunamine lastega perede toetamiseks.
- Laste ja perede toetuste sünnikesksuse kõrval lapse kasvamise perioodi toetamine.
- Peretoetustesüsteemi paindlikumaks muutmine.
- Muutunud pere- ja kooseluvormide arvesse võtmine peredele erinevate toetuste maksmisel.
- Elatisrahasüsteemi korrastamine ja elatise väljanõudmine lastele.
- Asendushoolduse süsteemi ülevaatus ning hooldusperede arvu suurendamine.
- Puuetega laste ning käitumis- ja psüühikahäiretega laste rehabilitatsioonivõimaluste laiendamine ning perede toetamine.

4. Lastekaitstesüsteem

- Regulaarse arstliku kontrolli kehtestamine lastele ning kehtestamise võimaluste analüüs.
- Piirkondlike laste ja perede nõustamiskeskuste loomine.
- Laste ja peredeni jõudmine ja nende abistamine lastega seotud institutsioonide (lasteaedade, koolide, huvikoolide, laagrite) kaudu – erinevate teenuste viimine nii laste kui peredeni.
- Juhtumikorralduse põhimõtetest lähtuva sotsiaal- ja lastekaitsetöö tõhustamine.
- Varase märkamise tõhustamine:
  - võrgustikutöö tõhustamine (kooli, perearstide, lasteaedade jt lastega töötavate spetsialistide infovahetus lastekaitsetöötajatega);
  - kogukonna rolli suurendamine ja ühiskonna teadlikkuse tõstmine.
- Ühiskonna hoiakute, väärtuste ja teadlikkuse seire ja kujundamine.
- Laste ja perede arengukava 2012-2020 ning selle rakendusplaanis toodud põhimõtete elluviimine.

5. Transpordisüsteem

- Transpordivõrgu korraldus laste ja perede vajadustest lähtuvalt.
- Haridusega seotud transpordikulude kompenseerimine (teenuse kasutamise järgselt) ning transporditoetuse (enne teenuse kasutamist) maksmine lastele.

6. Maksupoliitika; riigi ja kohaliku omavalitsuse koostöö

- Maksusüsteemi ümbervaatamine, üksikisiku tulumaksu suurendamise arutelu algatamine ühiskonnas.
- Omavalitsuste, riigi ja vabasektori koostöö korraldamine ja tihendamine vaesuses olevate laste ja perede toetamisel (organisatsioonide kõrval ka vanemate endi jt vabatahtlike kaasamine), sh omavalitsuse autonoomia- ja subsidiaarsuspõhimõtete arvestamine.
- Omavalitsuste teadlikkuse tõstmine Euroopa Liidu toiduabiprogrammide osalemiseks.
- Valdkondadeülese süsteemse koostöö juurutamine riiklikul tasandil.

4. Kokkuvõte

Meie praegune sotsiaaltoetuste ja –teenuste süsteem kaitseb suuremat osa meie lapsi vaesusesse langemast, kuid siiski mitte kõiki. See, et majanduskriisi järgselt kasvab ligi viiendik lastest absoluutses vaesuses, näitab, et meie sotsiaalkaitse süsteem ei ole siiski

piisavalt tugev, et kõigi laste ja lastega perede toimetulekut tagada. Samas on igal lapsel, sõltumata tema sotsiaalsest taustast, õigus arengut toetavale ja turvalisele kasvukeskkonnale. Selleks, et kõigile Eestis kasvavatele lastele tagada arengut toetav ja turvaline kasvukeskkond, tuleb laste ja lastega perede vaesuse leevendamise tegeleda kohe. Lahendused peavad olema suunatud lapsele ning toetama tema arengut. Seejuures on lahenduste puhul oluline mõelda läbi nii nende otsesed kui ka kaudsed mõjud.

Eristada tuleb meetmeid, mille rakendamine vajab põhjalikumat analüüsi ja pikemaajalist planeerimist (nt laste- ja peretoetuste süsteemi ümberkujundamine) ning meetmeid, mis on praktikas juba häid tulemusi andnud ning mida saaks rakendada kohe (nt koolitoidu ja huvihariduse kättesaadavuse tagamine kõigile lastele, transpordiprobleemi lahendamine jne). Enne põhjalike muudatuste läbiviimist, nagu laste- ja peretoetuste süsteemi ümberkujundamine, tuleks kindlasti läbi viia senise süsteemi mõjuanalüüs, et välja selgitada olemasoleva süsteemi nõrkused ja tugevused.

Samuti tuleks tähelepanu pöörata juba olemasolevate meetmete efektiivsele rakendamisele praktikas. Vaesuses olevate laste olukorda aitaks kindlasti parandada see, kui perest eraldi elavalt vanemalt elatise saamine oleks senisest hõlpsam, kui juhtumikorralduse põhimõtete rakendamine lastekaitse- ja sotsiaaltöös oleks tagatud, samuti see, kui juba olemasolevad peredele ettenähtud tugiteenused oleksid ühtlaselt kättesaadavad.

Kohe saaks tõhustada nii omavalitsuste vahelist infovahetust abi vajavatest peredest, kes on elukohta vahetanud kui ka omavalitsuste koostööd laste ja perede transpordiprobleemide lahendamisel. Kohe saaks teha teavitustööd lapse abivajaduse varase märkamise ja sellest teavitamise olulisusest ning seeläbi tagada õigeaegne info jõudmine lastekaitsetöötajani, kes saab last ja peret aidata. Lapse abivajaduse õigeaegset märkamist ja sellekohase informatsiooni jõudmist lastekaitsetöötajani saaks tõhustada koolieelses eas lastele regulaarse kohustusliku arstliku kontrolli sisseseadmisega.

Puuduses olevatele lastele vähemalt ühe sooja toidukorra tagamine päevas peaks samuti olema meede, mida tuleks rakendada kohe. Kõigi laste elementaarsed vajadused peavad olema rahuldatud ja seda tagavate meetmete rakendamisega ei saa viivitada. Kas olukorra lahendaks kõigile lastele tasuta koolitoidu pakkumine lasteaiast gümnaasiumi lõpuni koos koolivaheaegadel sooja toidu saamise võimaluse kindlustamisega või tagada tasuta koolitoit lasteaiast gümnaasiumi lõpuni üksnes neile, kelle vanemad seda lastele võimaldada ei suuda, või lahendada olukord mingil muul moel, on seadusandja otsustada.

Samuti on lõppkokkuvõttes seadusandja otsustada kõikide ümarlaual tehtud ettepanekute saatuse. Samas on selge, et rahvusvahelistest inimõigustealastest konventsioonidest ja põhiseadusest tulenevate riigi kohustuste täitmiseks ja ka riigi helge tuleviku kindlustamiseks tuleb mingeid konkreetseid samme laste vaesuse leevendamiseks astuda ja seda tuleb teha viivitamata.

Selleks saadab lasteombudsman käesoleva kokkuvõtte nii Riigikogu sotsiaalkomisjonile, sotsiaalvaldkonna eest vastutavale sotsiaalministrile, haridus- ja teadusministrile, regionaalministrile, Eesti Linnade Liidule ja Eesti Maaomavalitsuste Liidule ning ootab nimetatutelt ka tagasisidet tehtud ettepanekutele ning selgitusi, milliseid samme on nimetatutel kavas astuda vaesuses elavate laste ja lastega perede olukorra parendamiseks.

5. Ümarlaua lisamaterjalid

Lisa 1. Lasteombudsmani ülevaade „Laste vaesus ja sellega seotud probleemid lastega peredes“.

Lisa 2. Eesti Maaomavalitsuste Liidu arvamus

Lisa 3. Lastekaitse Liidu arvamus

Lisa 4. Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö instituudi lastekaitse lektori Karmen Torose ettekanne

Lisa 5. Keila valla lastekaitsetöötaja Lada Raja ettekanne

Lisa 6. Valter Parve kirjalik seisukoht

Lisa 7. Ümarlaual osalejate nimekiri